

TOM BORVANDER

Vad är det för fel på svenska filosofer?

Att filosofera är i hög grad att ställa frågor, att helst ställa nya frågor. Emellertid är rubrikens frågeställning mig veterligen inte ställd tidigare. Kanske för att de som befinner sig utanför filosofernas skrå inte vet vad svensk filosofi sysslar med och därför inte kan ställa frågan och de som tillhör skrået anser frågan vara impertinent.

Vad betyder själva frågan, vad menas? Vad jag menar är att svensk filosofi har en synnerligen liten verkningshistoria i den internationella filosofidebatten. Det finns helt enkelt inga stora svenska filosofer. Med "stor" menar jag här inflytelserik dvs en filosof vars verkningshistoria leder till hänvisningar i form av fotnoter och dylikt i den internationella "diskursen".

När vi snart går in i nollnoll-talet kommer summeringen och bedömningen av svenska filosofers insats under detta sekel att vara lågvärderande. Kanske kommer Hägerström att koras till seklets främste, Rawls har faktiskt en fotnot till honom – men tyvärr i jämförelse med t ex Finland och Norge blir skörden skral. Kanske finns de hedervärda filosofer som valt att filosofera på vårt modersmål och som kommer att uppvärderas om de översätts till de stora språken. Mats Furberg är ett typexempel. Min bedömning är ändå att svensk filosofi är i stort behov av självrannsakan. Det är något pinsamt över att den främste filosof som innehaft en professorsstol i landet är en tysk! Jag tänker förstås på Ernst Cassirer och han skuddade stoftet för sina fötter efter bara några år i Göteborg. Ännu mer pinsamt är att en av de mest berömda avhandlingar som kunde lagts fram i Sverige är Foucaults. Varför Sten Lindroth gjorde en sådan fatal felbedömning kunde vara en fruktbar utgångspunkt för reflektion. Att försöka förklara och förstå vad som gått snett, gör jag via reflektioner i punkt 1–5. Det föranleder en historisk analys. Givetvis blir det en svepande

och spekulativ historia men jag skall försöka pröva några hypoteser som förefaller mig mest rimliga. De viktigaste förefaller mig vara: Ahistoricitet, Epigonism, Positivism, Kollektivism och konformism, samt Brist på konflikter

1. Ahistoricitet

Det var med en viss beklämning jag läste att en sådan duktig filosof som Mats Furberg på ett ställe skriver om det meningslösa i att "vandra i idéhistoriens benhus".

Finns det ett samband mellan det faktum att två av våra mest framträdande filosofer, som är kända som metafysikens bildstormare, samtidigt var mycket intresserade av historia? Jag tänker på Axel Hägerström, som skrev en bok om de socialistiska idéernas historia och Anders Wedberg som skrev sin avhandling om Boström och tillika en berömd filosofihistoria. Kan man inte tänka sig ett samband mellan deras faiblesse och deras trots allt ganska lyckade filosofierande? Jag tror det. En filosof bör givetvis vara medveten om den verkningshistoria som utgår från Vico och Kant, nämligen det faktum att vår perception är historiskt funderad, att ögat är ett historiens organ, att sensationer är en form av aktivitet och inte bara ett passivt karbonpapper och att denna aktivitet också formar vår förståelse och vår syn på historien själv.

Tanken att filosofer skall sätta sig och "tänka själva" är bara en form av självbedrägeri, så kan ingen bra filosofi genereras. Däremot att via ett filosofihistoriskt studium försöka demaskera de strukturer som förhäxar oss och därefter tänka nytt är en metod som alldeles för lite praktiserats i vårt land.

Ett skäl till ahistoricitet bland våra filosofer är förstås den olyckliga tudelning av filosofin i idé- och lärdomshistoria och filosofi. Stephen Toulmin kom för några år sedan ut med en bok med titel *Cosmopolis The Hidden Agenda of Modernity*. Den är en filosofihistorisk betraktelse över rationalisternas inflytande på det "moderna". Toulmin startade sin bana som en duktig Wittgensteinelev och typisk analytisk filosof men har på ålderns höst mer och mer sysslat med att demaskera idéernas ordning. Hans bok är en utmärkt bok i genren "kritisk betraktelse över vår samtid". Efter sin analys slår han ett slag för bl a 1500-tals humanisterna och vikten av att läsa dem, i synnerhet för etiker. Det är min tro att ingen svensk filosof skulle klarat av att skriva denna

bok och ingen idéhistoriker heller – inte på grund av bristen på talang eller begåvning – utan på grund av våra filosofers normala curriculum. Boken är klassificerad som Be – dvs idéhistoria. I Sverige kryssar vi antingen mot idéhistoriens Skylla eller den analytiska filosofins Karybdis.

Peter Englund yttrade i ett TV-program att i vissa länder läser man för mycket historia i skolorna men att svenskarna antagligen utgör Europas mest historielösa folk. Jag tror han har rätt.

2. Epigonism

Det är påfallande hur svenska filosofer är böjda för epigonism och hur man vänder sig utåt mot den ledande stormakten och dess kulturs intellektuella för att läsa och begrunda och ta intryck. I början av 1800-talet tolkade och framförde Höijer och Geijer först Kant sedan Hegel. Boström fortsatte hegelianismen, Vitalis Norström kämpade under den kontinentala livsfilosofins banér. Den tyska filosofins dominans fortsatte tills slaget om Stalingrad, sedan börjar en ökande anglosaxisk dominans göra sig gällande för att blomma ut med Wedberg, Marc-Wogau och Furberg.

Självklart går det inte att helt frigöra sig från de dominerande makterna och dess kulturimperialism men att så tydligt gå in och ut i de dominerande kulturtraditionerna måste kallas vid dess rätta namn: epigonism. Men det är knappast något bra incitament för att skapa nytänkande och originella idéer.

3. Positivism

Min användning av termen positivism är här medvetet mycket bred och luddig. Jag menar att svenska filosofer har i hög grad varit påverkade av positivistiska strömningar på ett sätt som varit olyckligt. Visserligen gäller väl det alla nationer i den västerländska kulturkretsen t o m Frankrike. Orsaken finns redan i och med rationalisternas bildstormeri – men nyttans idé och scientismen har sannerligen haft framgång i vårt land. Kanske för att den framgångsrika arbetarrörelsen och folkbildningsrörelsen i Sverige delvis hade ett delvis positivistiskt arv efter Marx (i betydelsen ”vetenskapstroende”). Hursomhelst kan situationen jämföras med en stor kulturkrets som USA:s där Hempels attack på historiefilosofin direkt stötte på patrull via en intensiv motattack av mer idealistiskt inspirerade filosofer. I ett litet land som

Sverige tenderar en riktning att segra enligt ”ankdammsprincipen.” Att Sverige har en professor i logik som är en disciplin inom filosofin är ett bevis för att positivismens verkningshistoria har varit seglivad. Självklart hör logiken till NatMat i första hand snarare än ett humanistiskt ämne som filosofi.

4. Kollektivism och konformism

Svenskarna har ibland kallats för ”Europas japaner” och nog finns det ett korn av sanning i det. Även empiriska studier i psykologi pekar på att svenskarna är mer kollektivistiska och mindre egoistiska än många andra folk i allmänhet. Studier av ”fångens dilemma” fall pekar på detta. Detta kan säkert vara bra i ett samhällsekonomiskt perspektiv men för filosofin finns det ett aber med detta. En kritisk blick och en individualistisk utblick och originalitet tror jag är hälsosamt för filosofiska reflektioner. Japanerna som drillas hårt i skolorna har aldrig lyckats få fram någon nobelpristagare (utom i litteratur) men att härma och ta till sig befintlig teknik har de varit bra på. Den mentalitet som förenar japaner och svenskar är helt enkelt konformistisk men konformism är en katastrof för djärvt nytänkande. Denna hypotes är förstås väsensbefryndad med epigonism.

5. Brist på konflikter

Denna synpunkt utgör en kunskapssociologisk reflektion. Vid en studie av filosofihistorien så ser man att det finns ett samband mellan stor och nyskapande filosofi och den historiska epok som filosofen lever i, nämligen stora omvälvningar av politisk och social karaktär. Det gamla rämnar och i brytningen till det nya krävs uttolkare. Filosofen försöker göra reda för det nya genom att konstruera nya begrepp och tankar. Ur det perspektivet kan vi se hur några av de fruktbaraste epokerna kan ses mot bakgrund av kaos och konflikt. Den sönderfallande demokratin och stormakten Athen. Den rationalistiska revolutionen i början och mitten av 1600-talet mot bakgrund av religionskrig, inbördeskrig, en framväxande kapitalism och bourgeoisins tillväxt. Den skotska upplysningen som ett svar på nationell katastrof med medföljande identitetsproblem och krav på nyorientiering. Den tyska guldåldern mot bakgrund av ett sönderfallande tyskt kejsardöme, och den franska revolutionen som inspirationskälla till reformer.

Tyvär (för filosofin) är väl Sverige en av de minst konfliktfyllda

staterna i Europa under de sista tvåhundra åren. Det finns tecken på att det välfärdssystem som utvecklats i vårt land under arbetarrörelsens banér långsamt håller på att ossifieras och vittra sönder. I den vilsheten kan kanske Sverige uppleva en guldålder i filosofin. Intresset och mängden studenter innebär att proselyter finns men metoderna för att bedriva filosofi bör omprövas när avgrunden öppnar sig, till dess kan vi bara huka oss.